

РОЗДІЛ 1

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ НА ВИРОБНИЦТВІ

1.1. Організація праці: об'єкт, предмет та її завдання

Праця — основа існування людини, життєдіяльності і розвитку людського суспільства. Праця визначає місце людини у суспільстві, служить однією з найважливіших форм самовираження і самоактуалізації, тому вона повинна бути організована у такий спосіб, щоб адекватно відображати ці особливості людини, забезпечувати відповідну за розміром винагороду.

Слід зауважити, що праця як основа усіх благ суспільства має різні значення і відтінки (рис. 2).

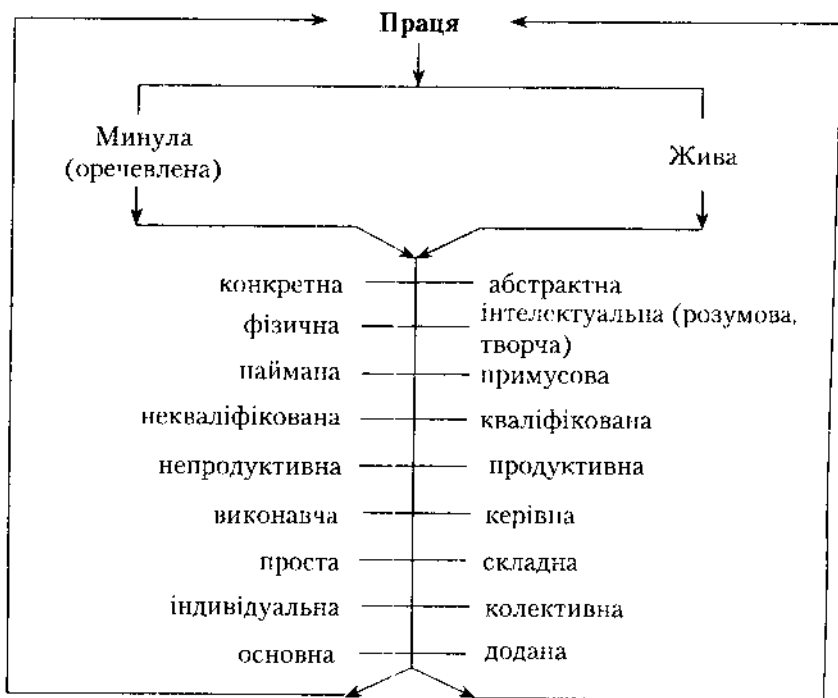

Рис. 2. Види праці

Оскільки ресурси мають межі, важливо їх використовувати ефективно, тобто досягати намічених цілей з найменшими витратами. Ця умова належить до всіх ресурсів, але стосовно живої праці — це необхідна передумова.

Особливості праці як об'єкта дослідження і вивчення полягають у тому, що: *по-перше*, праця — це доцільна діяльність людей, результатом якої є створення благ і послуг, і яка повинна бути ефективною, раціональною, економічно організованою; *по-друге*, вона є однією з основних умов життєдіяльності не лише окремого індивіда, а й усього суспільства загалом, основним фактором функціонування будь-якої організації (лідириємства); *по-третє*, вона не може розглядатися як товар, оскільки товаром є не вона сама, а *послуга праці*; *по-четверте*, у процесі праці формується система соціально-трудова відносин, що становлять стрижень суспільних відносин на рівні економіки країни, регіону, фірми й окремих індивідів.

Це *соціальна характеристика праці*. Однак в основі праці лежать і психічні, і фізіологічні процеси. Тому важливу роль у вирішенні завдань підвищення її ефективності відіграє вивчення діяльності і функцій людини. Звідси випливає ще одне визначення категорії “праця”.

Праця — це процес витрати нервової (психічної) і мускульної (фізичної) енергії людини, в результаті чого створюються необхідні для життя і розвитку суспільства споживчі вартості. Ця характеристика праці тісно пов'язана з її продуктивністю. Зменшення витрат енергії на виконання одиниці об'єму робіт ідентичне зростанню продуктивності, і навпаки, причому витрата енергії залежить від рівня організації виробництва та рівня фондоозброєності, а також від особистих якостей кожного працівника.

Найповніше поняття суспільної праці розкривається в категоріях “функціональний зміст праці” і “соціально-економічний характер праці”. Її зміст відображає взаємодію людини і знарядь праці і є складовою трудових функцій. За-

лежно від ролі працівника у виробничому процесі розрізняють такі функції:

- енергетична (працівник надає руху засобам праці);
- технологічна (працівник поєднує предмет і засоби праці, безпосередньо обробляючи предмет праці);
- контрольно-регулююча (пов'язана із спостереженням і контролем за рухом предмета й засобів праці, з налагодженням і регулюванням обладнання);
- управлінська (пов'язана з підготовкою виробництва й керівництвом виконавцями).

Не заперечуючи ролі суспільної форми праці, залежно від якої розрізняють працю найману і приватну, індивідуальну і колективну, варто визнати, що характер праці формується значною мірою під впливом особливостей її змісту за такими ознаками, як частка фізичної і розумової праці, рівень кваліфікації, умови праці та ін. Різноманітність і зміст праці виявляються у різновидах праці.

Схему класифікації видів праці наведено на рис. 3. При цьому виокремлено чотири групи ознак, що вирізняють той чи інший вид трудової діяльності: характер і зміст праці; предмет і продукт праці; засоби і способи праці; умови праці.

Характер праці – соціальна сутність праці як суспільно значущого процесу. Визначається особливостями виробничих відносин та соціально-економічним становищем учасників суспільного виробництва. Дає змогу з'ясувати зв'язок між індивідуальною та суспільною працею, способи взаємодії робітників із засобами праці, механізм включення індивідуальної праці в суспільну, взаємозв'язок між окремими видами праці, тип взаємин учасників процесу праці. Показниками характеру праці є форма власності, ставлення працівників до засобів виробництва та своєї праці, розподільчі відносини, соціальні відмінності. Відповідно до цих критеріїв виокремлюють такі види праці: суспільну і приватну, вільну і підневільну, "на себе" і "на когось", добровільну і примусову.

Рис. 3. Класифікація видів праці

Зміст праці — узагальнена характеристика процесу праці, яка враховує різноманітні функції праці, види трудових операцій, поділ виробничої діяльності за галузями, фізичне та інтелектуальне навантаження учасників процесу праці, ступінь самостійності працівника у регулюванні послідовності трудових операцій, наявність або відсутність новизни, творчості, складності, технічну оснащеність праці тощо.

Зміст і характер праці тісно пов'язані між собою, характеризують конкретний вид трудової діяльності з двох боків, межуючи і частково накладаючись один на одного.

Головним чинником змісту праці є розвиток матеріально-технічної бази виробництва, впровадження досягнень науково-